

החמאס: הפוגה בעימות עם ישראל בצל מתיחות גואה עם אל-פתח

19 בדצמבר 2006

אפרים לביא

החלטת אבו מאזן להקדים את הבחירות לנשיאות ולמועצה המחוקקת, נראית כאמצעי לחץ אחרון על חמאס להגמיש עמדותיה ולאפשר הקמת ממשלת אחדות. ואולם, התנגדותה התקיפה של הנהגת חמאס להקדמת הבחירות, המגובה בקואליציה של ארגוני חזית הסירוב הפלסטינית שבראשה התייצב פארוק אל-קדומי, מבכירי **אל-פתח**, משקפת את ביטחונה לגבי כוחה הפוליטי וצדקת דרכה.

מאז המהפך השלטוני ברשות הפלסטינית, אשר דחק לאופוזיציה את ארגון **אל-פתח** שהקים והנהיג את התנועה הלאומית הפלסטינית, ניצבה הנהגת החמאס על מכונה, כמפלגת שלטון לגיטימית. היא הייתה נתונה, אמנם, תחת מצור בין-לאומי ונבצר ממנה לממש את מצעה לשיקום מוסדות השלטון העצמי ולתיקון הריסות החברה והכלכלה. יחד עם זאת, המהפך השלטוני יצר בעצמו מהפך בתודעת הציבור והקהילה הבין-לאומית, וכיום החמאס נתפסת כתנועה המייצגת, הלכה למעשה, את העם הפלסטיני, שעה שאש"ף נטמע בתוך מוסדות הרשות ו**אל-פתח** אינו מגלה סימני התאוששות.

השנה הראשונה לשלטון החמאס התאפיינה בהמשך התפוררות החברה, החרפת המצוקה הכלכלית, וריבוי הקורבנות והנזק לרכוש, בעקבות המשך העימות הצבאי עם ישראל. הניתוק המתמשך בין הגדה המערבית לבין רצועת עזה מפורר בהדרגה את הזיקות הכלכליות והחברתיות בין האזורים, ובהעדר מסגרת שלטונית מאחדת, מתהווה בהדרגה הפיצול מלפני 1967. בשני האזורים נמשכה המגמה שהחלה באינתיפאדת **אל-אקצא**, של התכנסות החברה אל תוך המרחב הפרטי. המשפחה המורחבת שבה להיות מסגרת הזדהות חשובה, ותושבים רבים נזקקו למוסדות המסורתיים, כמו המשפט השבטי, בשל אי-תפקוד מערכות המשפט ואכיפת החוק.

אבו מאזן כשל בניסיונו ליצור מוקד כוח שלטוני אפקטיבי, ואילו הנהגת החמאס הצליחה לאכוף מרותה ברצועת עזה בלבד, בהישענה על מנגנון ביטחוני שהקימה, "הכוח המיוחד" (**אל-קווה אל-ח'אצה**), המונה עשרת אלפים איש. לא עלה בידה לשקם את מערכות השלטון שקרסו באינתיפאדת אל-אקצא, ולהשיבם לדפוסי פעולה תקינים. לפיכך, הרשות נותרה כלי שלטוני ריק: שירותיה לציבור מוגבלים והיא תלויה, לחלוטין, בסיוע זר. ואולם, רוב הציבור לא הטיל את האחריות למציאות זו על הנהגת החמאס. הוא ראה בישראל ובקהילה הבין-לאומית כאחראיות להכשלתה באמצעות המצור הכלכלי והמדיני, במטרה לאלצה לקבל את תכתיביהן ולשנות את עיקרי אמונתה.

המצוקה החברתית והכלכלית החריפה, וכן העדר התוחלת המדינית, לא תורגמו למחאה ציבורית

נגד החמאס, ואילו השביתות במגזר הציבורי, שרוב עובדיו הם אנשי **אל-פתח**, נתפסו בדעת הקהל כמהלך פוליטי של **אל-פתח** כנגד החמאס. תמיכת הציבור בחמאס לא נפגעה, אפוא, והיא נתמכה במגמת השיבה לחיק הדת, שעה ש**אל-פתח** אינו נראה כגוף פוליטי בר שיקום. פעילותה הצבאית של ישראל תרמה לחיזוק אווירת ה**ג'יהאד** בציבור והרצון לנקמה. יחד עם זאת, ניכר הרצון בציבור להפוגה בעימות בשל היקף הנפגעים (מאז חטיפת החייל הישראלי ביוני 2006, נהרגו מאות פלסטינים, כמחציתם אזרחים), הנזקים לרכוש והמצוקה הכלכלית המחריפה.

ההסכמה בין הנהגת החוץ של החמאס לבין ההנהגה המקומית, בעניין הפוגה זמנית בירי רקטות הקסאם לעבר ישראל, לא הושגה מתוך עמדת חולשה של התנועה. ההסכמה ניתנה לאחר שישראל הסירה את תביעתה להשיב קודם את החייל החטוף, בעוד החמאס ממשיכה לעמוד על דרישתה לשחרור נרחב של אסירים. למעשה, הנהגת החוץ נאותה, למורת רוחם של גדודי עז אל-דין אל-קסאם, להעניק לראש הממשלה אסמאעיל הנייה, שהות כדי להביא להסרת המצור המדיני והכלכלי מעל הרשות הפלסטינית ולשחרור אסירים תמורת החייל החטוף. הנייה העריך, כי הסרת המצור ושחרור האסירים יתקבלו בברכה בציבור, ויאפשרו להאריך את הפוגה ואף לבססה כהפסקת-אש, ובמצב זה תיסלל הדרך לייצוב שלטונו ולתחילת פעולתו לשיקום השלטון, החברה והכלכלה.

הנהגת החמאס ניצבה בצומת דרכים והטלטלה בין שתי גישות ביחס להמשך דרכה בשלטון. אסמאעיל הנייה, החי בתוך עמו וקשוב למצוקותיו, ביקש לנהל מדיניות פרגמטית, שאינה כוללת, אמנם, הכרה ושלוש עם ישראל, אך יש בה נכונות לקיים הפסקת-אש יציבה וארוכה, לקבל מהלכים חד-צדדיים של ישראל לנסיגה בגדה המערבית ולכונן מדינה בגבולות 1967; ח'אלד משעל, שקיבע את מעמדו מעל הנייה במאבק הכוחות ביניהם, התווה מדיניות קצרת טווח הכוללת שלושה מרכיבים: ביסוס מעמד החמאס כמפלגת שלטון לגיטימית, המשך ההתנגדות העממית המזוינת תוך נכונות להפוגות-תועלת מזדמנות, והסכמה להסדר על הקמת מדינה בגבולות 1967, שאינו כולל הכרה בישראל. משעל האמין, כי מדיניות זו תצלח אם תיושם תוך סבלנות, התשתת ישראל והרגלת העולם לקיומו של שלטון חמאס המשלב את זכות ההתנגדות לכיבוש בצד נכונות להסדר ללא שלום. משעל גם האמין, שככל שמצוקת הציבור מחריפה, כתוצאה מהעימות עם ישראל והמצור הבין-לאומי, עולה גם תמיכתו בחמאס.

משעל כפה את מדיניותו על הנייה והתעלם מאזהרות **אל-פתח**, לפיהן מדיניות זו תיתן לישראל לגיטימציה לקבוע לבדה את הגבולות וכי הדבר יעמיד בסכנה את הזהות הלאומית הפלסטינית. הוא דבק במדיניותו ואף היה מעודד מהישגיה המסתמנים: המצור הכלכלי נסדק וכספים מועברים מהאיחוד האירופי וממדינות ערב לצרכים הומאניטאריים ולתשלום משכורות; בקהילה הבין-לאומית קיימת נכונות להכיר בהרכב ממשלתי כזה או אחר בהשתתפות חמאס; האיחוד האירופי מגלה נכונות לרכך את תנאיו להידברות עם החמאס ולחידוש הסיוע לרשות. יתר-על-כן, רוב הציבור הפלסטיני ממשיך לראות בחמאס כהנהגתו הלגיטימית הנבחרת ולתמוך במדיניותה.

היה ברור להנייה, כי משעל יוכל להכתיב את מדיניותו כל עוד הציבור אינו מבחין בקיומה של דרך חלופית. על-כן, הוא היה מעוניין לגייס את דעת הקהל הפלסטינית לצידו בהתמודדות על עיצוב

דרכה של החמאס בשלטון, באמצעות כניסה לתלם של עשייה ממשלית חיובית, לאחר שיוסר המצור ותסתיים פרשת החייל החטוף ושחרור האסירים. לשם כך הוא נזקק לביסוס ההפוגה ולהפיכתה להפסקת-אש יציבה ומושכת ולכינונה של ממשלת אחדות. ואולם, המחלוקות עם אבו מאזן על קווי יסוד משותפים וסביב חלוקת התיקים, ובעיקר השליטה במשרד הפנים ובמנגנוני הביטחון, וכן השיח האלים בין חמאס ל**אל-פתח**, סיכלו את הסיכויים להקמת ממשלת אחדות. החלטת את אבו מאזן על הקדמת הבחירות הגבירה את המתיחות הפנימית, ולפי שעה אינה מעלה את הסיכוי להקים ממשלת אחדות ומסכלת את מהלכיו של הנייה.